Acad. Pr. Prof. Univ. Dr. Mircea Păcurariu

Biserica și Unirea din 1918

Se împlinesc o sută de ani de când se proclama la Alba Iulia unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu Patria Mamă, după ce la 27 martie 1918 se proclama unirea Basarabiei, iar la 28 noiembrie 1918 unirea Bucovinei. În cei o sută de ani care au trecut de la înfăptuirea marelui act al unirii românilor într-o singură țară, în acest secol care a trecut de atunci, s-au scris numeroase lucrări care pun în lumină jertfele românilor de pretutindeni în cursul Primului Război Mondial, dar și contribuția patrioților români la realizarea Marii Uniri. Încă din 1922–1924, profesorul Constantin Kirițescu din București (1876–1965) publicase admirabila sa lucrare *Istoria războiului pentru întregirea neamului*, în trei volume masive, continuând cu o altă lucrare, în limba franceză: *La Roumanie dans la guerre mondiale* (Paris, 1934, 496 p.). Numeroși alți istorici, inclusiv istorici militari, au prezentat diverse aspecte privitoare la războiul nostru și la Unirea din 1918. Din păcate, acești istorici treceau sub tăcere jertfele preoțimii din timpul războiului și modul în care au contribuit la realizarea unirii. Acest lucru l-au făcut doi preoți de mir, unul din Cluj, altul din București, în lucrările lor: *Contribuția preoțimii române din Ardeal la Războiul pentru întregirea neamului* (Cluj, 1925, 180 p.), a lui Sebastian Stanca și *Preoțimea română și întregirea neamului* (2 vol., București, 1940) a lui Grigore N. Popescu, care acum s-a reeditat la Patriarhie. În 1968, când se împlineau 50 de ani de la înfăptuirea unirii, au apărut numeroase studii consacrate Unirii în revistele bisericești de atunci: *Biserica Ortodoxă Română*, *Mitropolia Moldovei și Bucovinei*, *Mitropolia Ardealului*, *Mitropolia Banatului*, *Mitropolia Olteniei*.

Acum, cu ocazia Centenarului Unirii, se cuvine să evocăm în aceste pagini care au fost jertfele preoțimii române în anii războiului, dar și contribuția directă a slujitorilor Bisericii la realizarea Unirii.

Încă înainte de intrarea României în război, în 1915, Sfântul Sinod a numit pe preotul Constantin Nazarie, profesor la Facultatea de Teologie din București, ca protopop al preoților militari activi și a celor care vor fi mobilizați. La 28 octombrie 1915 el a alcătuit o serie de instrucțiuni privitoare

la atribuțiile preoților militari: recrutarea, activitatea în timp de pace și de război, mai ales în perioada operațiunilor militare, drepturile clerului militar și disciplina. În vara anului 1916, el a ținut conferințe cu preoții militari, dându-le îndrumările necesare privind rolul lor în cazul unui război. La 15 august 1916 profesorul Constantin Nazarie a fost numit șef al Serviciului Religios de pe lângă Cartierul General al Armatei Române, iar ca ajutor al său a fost numit preotul Vasile Pocitan, profesor de religie în București, iar mai târziu arhiereu vicar cu numele Veniamin. Amândoi au deținut aceste funcții până la încheierea războiului.

Activitatea preoților militari era foarte variată: liturgică, pastorală, socială și culturală, care consta în săvârșirea Sfintei Liturghii, fie în bisericile satului în apropierea cărora erau cantonate unitățile militare, fie în corturi improvizate și chiar în aer liber; mărturisirea și împărtășirea ofițerilor și soldaților; sfințirea apei în prima zi din lună sau la plecarea la lupte; înmormântarea celor căzuți la datorie; îmbărbătarea trupelor chiar în tranșee; îngrijirea răniților, alături de medici și infirmiere; împărțirea de ajutoare familiilor celor căzuți eroic în lupte, ajutoare acordate unor copii săraci din satele în care erau cantonate unități militare, organizarea de „cercuri culturale" în cadrul cărora se făceau lecții de scris-citit, aritmetică, istorie, geografie, chiar și organizarea unor coruri ostășești etc.[1].

Au slujit ca preoți (confesori) militari 252 de preoți din toate părțile țării (asimilați cu gradul de locotenent, peste 150 avansați la gradul de căpitan), chiar și câțiva preoți ardeleni refugiați. Câțiva dintre ei și-au jertfit viața pe câmpul de luptă pentru apărarea patriei: Nicolae Armășescu din Tomșani, Vâlcea, Nicolae Furnică din Urziceni, Ialomița, Ștefan Ionescu-Cazacu din Poiana-Olt (mort în urma rănilor primite în luptele de la Mărăști, osemintele fiindu-i așezate în mausoleul de acolo). Alții au fost luați prizonieri și deportați în Germania sau în Bulgaria unde au fost obligați să muncească în condiții umilitoare: Ioan Florescu, Dâmbovița, profesor de religie în București, Vasile Ionescu din Groșerea, Gorj, Gheorghe Jugureanu din Mizil, Prahova, Emanuil Mărculescu din Corabia, Ioan Rătescu, Dumitru Berlogeanu, Ioan Cerbulescu; unii au murit la scurt timp după încheierea războiului, ca preotul Constantin Buzescu din Vitănești, Olt. Mulți preoți au fost răniți.

Toți cei 252 de preoți militari și-au făcut din plin datoria pe câmpurile de luptă, fiind apreciați de comandanții armatei și decorați. Citățm pe protosinghelul Iustin Șerbănescu de la Mănăstirea Cernica, fost „copil de trupă", apoi soldat, caporal și sergent în armată, după care s-a călugărit la Cernica. La declanșarea războiului s-a înrolat voluntar ca preot militar în Regimentul 4 Ilfov. Într-un memoriu înaintat Ministerului de Război la 6 mai 1918 și apoi un altul către regele Ferdinand la 15 iunie 1918, apoi unul la 30 august 1918, el relata care a fost contribuția sa la luptele din Transilvania, apărând retragerea în Valea Prahovei, mai ales la Azuga[2]. Iar unul din comandanții săi îl prezenta în aceste cuvinte elogioase: „A luat parte la toate luptele, mergând cu sfânta cruce în mână în fruntea luptătorilor regimentului. În ziua de 2 octombrie 1916, văzând că regimentul Feldioara a pierdut în lupte aproape toți

1 Gheorghe NICOLESCU, Gheorghe DOBRESCU și Andrei NICOLESCU, *Preoții în luptă pentru Marea Unire, 1916–1918*, București, 2000, pp. 11-24.

2 Gheorghe NICOLESCU, Gheorghe DOBRESCU și Andrei NICOLESCU, *Preoții în luptă pentru Marea Unire, 1916–1918*, pp. 282-283, 289-290 și 295-301.

ofițerii și comandantul căzuse rănit pe muntele Clăbucetul Taurului, a luat comanda acestui corp și, luptând ca un erou o zi și o noapte, a respins pe inamic până la muntele Susai, oprindu-l de a ocupa Azuga". A căzut totuși prizonier în mijlocul trupei, care nu se mai putea apăra. În vara anului 1917 a reușit să evadeze, rătăcind prin munți câteva luni, până când a reușit să treacă în liniile românești[3]. Pentru faptele sale de vitejie, părintele Iustin Șerbănescu a fost decorat cu „Coroana României", „Steaua României" și ordinul „Mihai Viteazul". În 1918 a însoțit trupele noastre în Basarabia, iar apoi în „Campania de la Tisa"[4].

Cuvinte elogioase s-au scris despre numeroși preoți militari.

Preoții care au rămas în teritoriile ocupate de trupele germane (Oltenia și Muntenia) au cunoscut suferințe și mai mari. Aproximativ 20 de preoți din aceste părți de țară au fost împușcați de soldați din armata germană. Menționăm între ei pe tânărul preot Constantin Păunescu din Radomirești, Olt, împușcat la Drăgășani în prezența soției, a copiilor și a tatălui, după ce i se săpase groapa în fața sa; soția a făcut șase luni de închisoare, iar doi copii i-au murit de mici. Au fost împușcați preoții Vasile Iliescu din Homești, Buzău, Ghiță Giurgescu din Bârlănești, Buzău, străpuns cu baionetele în casa sa, Iosif Popescu din Gheboaia, Dâmbovița, ucis pe un câmp din apropierea satului, Gheorghe Chiciorea din Spulber, Vrancea, mort în ziua de Crăciun 1917, în urma bătăilor suferite; preoteasa i-a murit peste o lună, rămânând 11 copii orfani etc.

Între cei deportați în Germania care și-au pierdut viața, notăm pe Alexandru Georgescu din Dăneasa, Olt, condamnat la 10 ani de închisoare, mort într-o închisoare din Berlin, Iordache Pătrășcoiu din Arsurile, Gorj, mort în lagărul Lamsdorf, Constantin Gogiulescu din Otești, Olt și alții. Sute de alți preoți au fost anchetați, bătuți, jefuiți de bunurile lor și alungați din parohii. Copiii lor orfani sau preotesele văduve vor cunoaște aceleași suferințe atât în timpul ocupației germane, dar și mai târziu.

Aceleași suferințe au îndurat și preoții din județele Constanța, Tulcea, Ialomița și Brăila din partea trupelor bulgare de ocupație. Vreo 20 au fost împușcați ori au murit din cauza suferințelor îndurate (între cei împușcați s-a numărat și preotul Constantin Niculescu din Stejaru, județul Ialomița, în vârstă de 98 de ani!), Gheorghe Balaban și soția sa Florica, din Viziru, Brăila, Vasile Aftenie din Valea Nucarilor. Câțiva preoți din județul Tulcea și câțiva călugări de la Mănăstirea Cocoș au fost deportați în sudul Bulgariei. Între ei s-a numărat și preotul Ioan Florescu-Dâmbovița de la Biserica „Stejarul" și profesor de Religie în București, dus în sudul Bulgariei, care a lăsat mărturii despre suferințele din lagărele de la

3 Gh. POPESCU, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol. I, București, 1940, pp. 113-114.

4 Gh. POPESCU, *Preoțimea română și întregirea neamului*, pp. 113-114.

Kârdjali, Hascovo, Tolovo, Ustovo ș.a. Mulți alții au fost bătuți și jefuiți de bunurile lor[5].

Nu trebuie trecuți cu vederea călugării și călugărițele din mănăstirile Moldovei care au muncit cu multă abnegație la îngrijirea bolnavilor și a răniților. Un merit deosebit a revenit mitropolitului Pimen Georgescu al Moldovei, care a stăruit pentru pregătirea sanitară a peste 250 de călugări și călugărițe din eparhia sa, care au lucrat apoi în spitale și trenuri sanitare. Tot mitropolitul Pimen a pus la dispoziția armatei mai multe mănăstiri pentru îngrijirea răniților. S-a organizat o Misiune a călugărilor infirmieri, condusă de arhimandritul Teoctist Stupcanu. Călugării care erau hirotoniți ca preoți (ieromonahi) slujeau și ca duhovnici în spitalele respective. Trebuie notat și faptul că mai mulți călugări și călugărițe au murit la datorie mai ales din cauza tifosului exantematic care bântuia atunci[6]. După război, tot mitropolitul Pimen a decis ca acei monahi care erau hirotoniți și preoți, să fie încadrați la parohii vacante în Moldova. Călugărițele veneau mai ales din mănăstirile Agapia și Văratec; au activat în spitalele din Piatra Neamț, Iași, Botoșani și Dorohoi. Între ele o notăm pe monahia Mina Hociotă, de la Mănăstirea Nămăești, originară din Săliștea Sibiului[7].

Într-o altă parte a teritoriului românesc, în Bucovina, mai mulți preoți au fost închiși în lagărul Talerhof, lângă Graz; câțiva au murit acolo din cauza condițiilor inumane de viață (ca Simion Voloseniuc, Dimitrie Brăileanu, Gheorghe Dracinschi, Corneliu Tomovici, monahul Chiril Cozarchievici de la Dragomirna, iar preotul Gheorghe Pițu din Cosmin a fost asasinat. Mitropolitul Vladimir Repta al Bucovinei a fost nevoit să se refugieze la Viena din cauza luptelor care aveau loc în Bucovina și în Galiția (acolo a dus și moaștele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava). Autoritățile de stat habsburgice i-au cerut demisia în mai multe rânduri, dar a refuzat să o dea. Mulți preoți au fost nevoiți să își părăsească parohiile în cursul luptelor care aveau loc în Bucovina.

În Basarabia, mai mulți preoți „moldoveni" au fost mobilizați în armata țaristă și trimiși pe front. Între ei s-a numărat și tânărul preot Alexei Mateevici, mort într-un spital militar din cauza tifosului. Câțiva preoți au fost împușcați la retragerea trupelor rusești bolșevizate în vara anului 1917[8].

După ce trupele românești au intrat în Basarabia pentru ca să alun-

5 Gh. POPESCU, *Preoțimea română și întregirea neamului*, I, pp. 55-61.

6 Teoctist STUPCANU, „Activitatea călugărilor din eparhia Moldovei în timpul războiului", în *Viața monahală*, Iași, an. I, 1934, pp. 315-327; Gr. Popescu, *op. cit.*, pp. 71-85.

7 Despre ea a scris mitropolitul Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Marina Hociotă – maica Mina de la Săliștea Sibiului – o nouă Ecaterina Teodoroiu în războiul din 1916–1918", în *Biserica Ortodoxă Română*, an XCVI, 1978, nr. 11-12, pp. 1274-1282.

8 După Pr. Grigore N. POPESCU, *op.cit.*, passim.

ge trupele ruseşti bolşevizate, au fost însoţite de peste 30 de preoţi, care, alături de câţiva preoţi din fosta armată ţaristă, au fost repartizaţi în garnizoanele din Chişinău, Tighina, Bălţi, Soroca, Orhei, Reni, Leova, Ismail sau la spitalele militare. Erau preoţi din Vechea Românie, ca şi din Transilvania, între care: Constantin Partenie, protopopul preoţilor militari din Basarabia şi confesorul garnizoanei Chişinău, fost preot-colonel în armata ţaristă, Carol Voinea, Nicolae Papadima, ambii din Dobrogea, preotul Teodor Simedrea (viitorul episcop de Bălţi şi apoi mitropolit la Cernăuţi, Tit), Gheorghe Voicu, Gheorghe Creţu, bătrânul preot vâlcean Meletie Răuţu, preoţii ardeleni Constantin Proca, Iosif Comănescu, Zenovie Popovici, Andrei Gâlea etc., ieromonahii Calinic Pop Şerboianu, Atanasie Murza şi alţii.

Misiunea acestor preoţi a fost foarte dificilă, deoarece unii preoţi ruşi şi ucraineni de acolo refuzau să slujească în româneşte sau de a pomeni familia regală la slujbe; s-au lovit de reticenţa unor ţărani şi chiar intelectuali de a accepta noua situaţie politică şi de necunoaşterea stării de lucruri din România. În această situaţie, preoţii români au săvârşit slujbe în româneşte, însoţite totdeauna de predici; au rostit predici de fiecare dată, au organizat mici serbări culturale româneşti, au făcut chiar cursuri de limba română cu învăţătorii basarabeni şi chiar cu credincioşi ţărani[9].

În Transilvania şi Banat jertfele preoţimii au fost tot atât de mari. Intrarea României în război la 14/27 august 1916, alături de Puterile Antantei, a determinat autorităţile maghiare să declanşeze o puternică acţiune de reprimare a oricăror manifestări cu caracter românesc din Transilvania. Acţiunea lor s-a îndreptat în primul rând împotriva intelectualilor şi mai cu seamă a preoţilor, îndrumătorii satelor româneşti. Aproximativ 150 de preoţi români – fie ortodocşi, fie uniţi – au fost arestaţi, judecaţi şi aruncaţi în închisorile din Cluj, Târgu-Mureş, Odorhei, Oradea, Timişoara, Caransebeş, Seghedin şi altele. Câţiva au fost condamnaţi la moarte, dar cei mai mulţi la închisoare, sub acuzaţia de „trădare de patrie" (maghiară!) sau de „spionaj în favoarea României".

Reţinem câteva nume de astfel de preoţi: Coman Baca din Poplaca şi Ioan Coman din Sita Buzăului, Braşov, condamnaţi la moarte prin spânzurătoare (sentinţa n-a fost, însă, executată), Teofil Păcurariu din Nandu Vale, Hunedoara (12 ani de temniţă grea, redusă la cinci ani), Mihai Ganea din Veneţia de Jos, Făgăraş (opt ani şi şase luni), toţi decedaţi la scurt timp după eliberare, Nicolae Munteanu şi Iosif Caţavei din Lisa, Făgăraş (patru ani, amândoi morţi în închisoare), Nicolae Vlad din Şelimbăr, Sibiu (zece ani), Lazăr Popa din Şinca Nouă, Făgăraş (opt ani, reduşi la trei),

9 Gheorghe NICOLESCU, Gheorghe DOBRESCU şi Andrei NICOLESCU, *Preoţii în luptă pentru Marea Unire, 1916–1918*, pp. 310-311 şi 328-330.

Ioan Capătă din Șona, Făgăraș (cinci ani), Ioan Modroiu din Vama Buzăului, Brașov (patru ani), Ioan Bogdan din Zizin, Brașov (patru ani), Ioan Nan din Sânpetru, Brașov (trei ani), Ilarie Gonțea din Țânțari, Brașov (ianuarie 1917 – aprilie 1918), Ioan Toma din Doboli de Jos, Covasna (august 1916 – 10 mai 1918), Gheorghe Burlea din Barcani, Covasna (decembrie 1916–noiembrie 1918), Vasile Runcanu din Lătureni, Alba (septembrie 1916–noiembrie 1918), Ioan Ciobanu din Ciglean, Sălaj (condamnat la 4 ani de închisoare în Debrețin împreună cu câțiva credincioși, pentru că oferiseră hrană unor prizonieri italieni), Gheorghe Neagovici din Întorsura Buzăului, Covasna (trei ani) și alții. Toți au executat numai o parte din pedeapsă – mai ales în închisoarea din Cluj –, fiind eliberați în urma evenimentelor din toamna anului 1918.

Alți peste 220 de preoți și vreo 18 preotese, dintre care unele cu copii mici, au fost deportați în județul Șopron, regiunea cea mai îndepărtată din vestul Ungariei. Acolo au trăit în cea mai neagră mizerie, având domiciliu forțat fie în orașul Șopron, fie în satele județului (Ruszt, Sopronnyek, Borisfalva, Csava, Lakompak etc.). Din acest număr impresionant de deportați reținem doar câteva nume: protopopul dr. Ioan Lupaș din Sălișteă (încă de atunci membru al Academiei Române) a fost deportat la Ruszt (15 august–13 octombrie 1916), apoi cu domiciliu forțat în Budapesta, până la 6 august 1917. Mai consemnăm, între ei, pe Dr. Nicolae Stinghe din Brașov, cu soția și doi copii, unul de doi ani, altul de șase săptămâni (august 1916–mai 1918), protopopul Vasile Saftu din Brașov, cu doi copii (august 1916–iulie 1918), Ioan Prișcu din Brașov, cu soția și două fiice (august 1916–ianuarie 1918), Patriciu Pintea din Cața, Brașov (august 1916–iulie 1918), Gheorghe Furtună din Covasna (închis un an în Brașov, apoi în deportare, august 1916–iulie 1918), Ștefan Rusu din Târgu Mureș (septembrie 1916–iulie 1918) și mulți alții.

Alți preoți au fost deportați în regiunea Zombor în nordul Serbiei. Dintre cei din județul Sibiu reținem pe următorii: Dumitru Bunea din Sadu (10 luni), Emil Dancăș din Rășinari (august 1916–iunie 1917), Toma Dragomir din Turnu Roșu (septembrie 1916–noiembrie 1918), Iosif Morariu din Hosman (78 de ani, septembrie 1916–mai 1918), Nicolae Pinciu, tot din Hosman (un an și nouă luni în Becicherecu Mare), Isaia Popa din Ocna Sibiului, cu întreaga familie (septembrie 1916–iunie 1917), Trandafir Scorobeț din Roșia (viitor episcop-vicar la Sibiu, cu numele Teodor, închis la Cluj și Oradea, apoi deportat în Zombor, februarie 1917–iunie 1918), Vasile Spătariu din Armeni (septembrie 1916–iunie 1917) și alții.

La acești preoți se adaugă câteva preotese, deportate singure. Între ele, văduva preotului Iosif Goga din Rășinari, Aurelia, deportată în Ruszt în județul Șopron din 15 august 1916 până la 10 mai 1918. Singura ei vină era aceea de a fi mama poetului „pătimirii noastre", Octavian Goga, care militase atât de mult pentru intrarea României în război în vederea realizării unității noastre statale. Tot din Rășinari era și preoteasa Elvira, soția preotului Emilian Cioran, retrasă împreună cu trei copii odată cu armata română dincolo de Carpați, din septembrie 1916 până la Crăciunul aceluiași an, când s-a reîntors acasă; în februarie 1917 a fost arestată și reținută peste trei luni în închisorile din Sibiu și Cluj. Era mama viitorului filosof Emil Cioran! Preoteasa Maria Morușca din Șeica Mare (sora profesorului de teologie Nicolae Bălan, viitorul mitropolit) a fost deportată în Ruszt și Șopron din august

1916 până în 10 mai 1917 (odată cu ea au mai fost duși la Cluj 1300 de bărbați și 220 de femei).

Erau duși la gară între baionete, îmbarcați în vagoane de cărbuni, așteptând ore în șir în alte gări, flămânzi și însetați, în drumul lor spre Șopron sau alte destinații; de pildă, o astfel de călătorie de la Sibiu la Ruszt dura aproximativ o săptămână. Ajunși în Șopron sau în satele județului, se loveau de refuzul localnicilor de a le oferi un adăpost, iar când îl dobândeau, acela era cu totul nesatisfăcător, dar și de refuzul de a le oferi produse alimentare; de multe ori trebuiau să se deplaseze în alte sate pentru a găsi strictul necesar pentru hrană. Ajutoare de acasă nu puteau primi, căci nici familiile lor nu mai aveau nimic sau se refugiaseră dincolo de Carpați. Doar câteva bănci românești le-au acordat puține ajutoare financiare, „Albina" din Sibiu, „Victoria" din Arad, „Ardeleana" din Orăștie și altele.

Preoții aruncați în închisorile din Transilvania și Banat au trecut prin aceleași suferințe: câte 10–15 într-o celulă, mâncare slabă, de multe ori o dată pe zi, iar când erau chemați în fața „judecătorului de instrucție" erau duși în lanțuri, iar acolo erau bătuți cu sălbăticie de jandarmi și loviți cu cizmele. Acestea erau doar o parte din multele suferințe de care au avut parte „popii valahi", trădători de patrie maghiară.

După retragerea trupelor române din Transilvania, în septembrie 1916, peste 140 de preoți din părțile Sibiului, Făgărașului și Brașovului au fost nevoiți să le însoțească, în vechea Românie, de teama represaliilor autorităților maghiare. Unii dintre ei au fost numiți preoți în diferite parohii din Moldova, alții au ajuns până în Ucraina. Toți s-au reîntors abia după încheierea războiului. Consemnăm doar pe scriitorul Ion Agârbiceanu, pe atunci în parohia Orlat, jud. Sibiu (cu soția și patru copii). Câțiva din ei s-au înrolat voluntar ca preoți în armata română.

Mai menționăm faptul că un număr de preoți au fost mobilizați și trimiși pe front pentru îngrijirea sufletească a soldaților români care luptau în armata austro-ungară în Italia sau în Galiția. Reținem între ei pe preotul profesor Aurel Crăciunescu de la Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu, preotul Sebastian Rusan din Vulcan, Hunedoara, spre sfârșitul vieții mitropolit al Moldovei, Virgil Nistor, viitorul episcop Veniamin al Caransebeșului, Pompei Morușca, din Șeica Mare, Sibiu, viitorul episcop Policarp în America, Andrei Moldovan din Brădeni, Sibiu, și el viitor episcop în America, preotul Ștefan Muntean din Gyula (în Ungaria), viitor profesor la Academia teologică din Oradea, Ioan Dăncilă din Râpa Râmețului, după război preot militar și profesor la școala militară din Sibiu, Ioan Felea din Pecica, Arad, fratele cunoscutului profesor Ilarion Felea; acesta s-a numărat printre cei care au organizat Legiunea de voluntari români prizonieri în Italia, iar după război a fost încredințat de

Guvernul României cu aducerea osemintelor ostaşilor români din Ardeal şi Bucovina morţi pe frontul din Italia. Nu trebuie uitat nici preotul militar Nicolae Peicu din Galomfalău, protopopul Sighişoarei, mort pe frontul italian la 17 decembrie 1916[10].

Nu trebuie trecut cu vederea nici Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu, şcoală cu vechi tradiţii spirituale româneşti. Îndată după ce trupele româneşti au trecut Carpaţii, autorităţile maghiare au decis ca atât Consistoriul eparhial din Sibiu, cât şi Capitlul din Blaj să fie transferate la Oradea. Pe lângă Consistoriu (cu bătrânul vicar, arhimandritul dr. Ilarion Puşcariu şi „asesorii" Nicolae Ivan, viitorul episcop de Cluj, Matei Voileanu, George Proca şi Lazăr Triteanu, viitorul episcop Lucian de la Roman, secretarul Octavian Costea), au fost mutaţi la Oradea şi profesorii cu studenţii secţiei „teologice" a institutului sibian (cea „pedagogică" fiind transferată la Arad, cu toate cadrele didactice). Toţi asesorii şi profesorii sibieni, unii împreună cu familiile, în total 23 de persoane, au fost transportaţi la Oradea într-un vagon de vite. Călătoria a durat patru zile şi patru nopţi (numai în Vinţul de Jos au stat 19 ore!); un alt „tren special" (cum scria presa maghiară), cu profesori şi preoţi sibieni, a ajuns la Oradea trei zile mai târziu. Între profesori se numărau: arhimandritul-director Eusebiu Roşca, Vasile Stan, Nicolae Bălan, Pavel Roşca, Romulus Cândea şi Timotei Popovici. Dintre ceilalţi profesori, Silviu Dragomir, Ascaniu Crişan şi Victor Păcală erau la Arad cu „secţia pedagogică", Ioan Oţoiu refugiat în vechea Românie, iar Aurel Crăciunescu era mobilizat ca preot militar în armata habsburgică. Studenţii teologi au urmat cursurile anului şcolar 1916–1917 la Oradea, iar „pedagogii" la Arad. Este adevărat că majoritatea pedagogilor sibieni au fost încorporaţi în armata austro-ungară şi trimişi pe diferite fronturi. Dintre „teologi", trei au fost deportaţi în judeţul Şopron (se pare la Borisfalva): Nicolae Şoneriu (viitor profesor de istorie), Ioan Pop (ambii în anul III) şi Emil Pop din anul II (viitorul botanist, profesor la Universitatea din Cluj şi academician). Li s-a permis să se întoarcă la Oradea să-şi continue studiile abia în aprilie 1917. Alţi câţiva teologi sibieni au plecat cu trupele române dincolo de Carpaţi. Merită să fie reţinut numele lui Nicolae Colan din Araci, Covasna, viitorul academician şi mitropolit al Ardealului, şi colegul său Andrei Oţetea din Sibiel, viitorul istoric şi academician, Dumitru Stroia din Cacova (Fântânele), Sibiu, mai târziu jurist în Sibiu, Nicolae Tolu din Sălişte, Vasile Tipuriţă din Vale, Sibiu şi Vlad Enescu din Moeciu de Jos, Braşov, toţi absolvenţi ai anului II (li s-a permis să dea examenele de anul III într-o sesiune specială în 1919).

10 Mircea PĂCURARIU, *Politica statului maghiar faţă de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986, pp. 260-282. Vezi şi Gr. N. POPESCU, *op. cit.*, sub voce; Sebastian STANCA, *op. cit.*, Cluj, 1925, 180 p. (reeditată la Deva în 2017).

Nicolae Colan și Andrei Oțetea au lucrat în redacția ziarului *Ardealul*, devenit *România Nouă* din Chișinău, alături de alt „sibian", ajuns acolo, fostul profesor la Institutul Teologic-Pedagogic și inspector școlar Onisifor Ghibu.

Abia la 1 iulie 1917 autoritățile de stat au aprobat reîntoarcerea Consistoriului și a Institutului Teologic la Sibiu, deși era totul pregătit pentru această acțiune încă de la sfârșitul lunii decembrie 1916. Din toamna anului 1916 până în ianuarie 1918, clădirea Institutului Teologic-Pedagogic a fost transformată în spital militar.

Unitatea statală

După doi ani de război și suferințe au urmat și clipe de bucurie și înălțare sufletească pentru românii de pretutindeni, prin realizarea unirii Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei cu „țara-mamă". La pregătirea acestui act memorabil din istoria țării noastre, Biserica strămoșească de pe întreg cuprinsul spațiului etnic românesc și-a avut partea ei de contribuție.

Prima provincie românească unită cu țara-mamă a fost Basarabia, prin actul de unire votat de Sfatul Țării la Chișinău, la 27 martie/9 aprilie 1918 (cu 86 voturi pentru, 3 contra, 36 abțineri, 13 deputați fiind absenți). Teritoriul românesc dintre Prut și Nistru revenea la țara din care a fost desprins, prin forță și trădare, de o putere străină de neamul și sufletul românesc, cu 106 ani în urmă. Realizarea acestui act memorabil s-a datorat în primul rând marilor cărturari și patrioți Pantelimon Halippa, Ion Inculeț, Ion Pelivan (toți trei absolvenți ai Seminarului din Chișinău și ai unor universități rusești), Daniel Ciugureanu, Vasile Stroescu, Ștefan Ciobanu, Anton Crihan (†1993, în USA, la 100 de ani, înmormântat în Chișinău) și alții. Alături de ei se aflau și slujitori ai Bisericii, ca arhimandriții Gurie Grosu, viitorul mitropolit al Basarabiei, și Dionisie Erhan, viitorul episcop de Ismail, preoții Alexandru Baltaga din Călărași-Lăpușna (mort în 1941, în deportare sovietică), Andrei Murafa și alții. La aceștia se adaugă profesorul și ziaristul Grigore Constantinescu, mai târziu preot, originar din Iași, absolvent al Academiei Teologice din Kiev, mulți ani profesor de limba română la Seminarul din Chișinău și îndrumător al presei românești din Basarabia (de pildă, revista bisericească *Luminătorul*), militant pentru „românizarea" culturii de acolo; teologul și pedagogul ardelean Onisifor Ghibu, care a organizat cursuri de limba română la Chișinău, în 1917–1918, și a inițiat, tot acolo, trei periodice românești (*Ardealul*, *România nouă* și *Școala moldovenească*), militând – prin toate acestea – pentru redeșteptarea conștiinței naționale a românilor din Basarabia și, în final, pentru unirea ei cu România.

O altă „țară" românească, Bucovina (răpită de Imperiul Habsburgic încă din 1775 printr-o adunare constituantă la Cernăuți), prezidată de preotul Dionisie Bejan, își proclama unirea cu țara-mamă, în ziua de 28 noiembrie 1918, de către reprezentanții populației de acolo. S-a ales tot atunci un Consiliu Național format din 50 de membri, reprezentând toate păturile sociale, cu Dionisie Bejan ca președinte. Consiliul a instituit un guvern cu 14 „secretariate de stat", în frunte cu Iancu Flondor. S-a cerut guvernatorului austriac din Cernăuți ca să transmită puterea noului guvern.

*

Vom sublinia doar câteva aspecte din aportul slujitorilor Bisericii românești din Transilvania la realizarea Unirii.

Cunoscutul luptător pentru drepturile poporului român, preotul Vasile Lucaciu din Șișești, lângă Baia Mare, a trecut în țara-mamă, împreună cu Octavian Goga, încă din 1914, desfășurând o largă acțiune pentru intrarea României în război alături de Antanta. Tot atunci a fost ales președinte al Ligii culturale de la București. În 1917 a fost trimis de Guvernul român, împreună cu preotul-ziarist Ioan Moța din Orăștie și cu Vasile Stoica, jurist și ofițer în Armata română, originar din Avrig, în America (prin Siberia și Japonia), pentru a prezenta forurilor politice de acolo revendicările românești. Călătoria celor trei delegați a durat peste două luni (din 18 aprilie până în 29 iunie). În drum s-au oprit la Darnița, lângă Kiev, unde erau prizonieri români (din armata habsburgică); aceștia semnaseră – la 13/26 aprilie 1917 – o declarație de unire cu România.

La Washington au avut loc convorbiri cu o serie de personalități americane, cărora le-au expus revendicările românești: Robert Lanbing, ministru de Externe, Franklin Lane, ministrul de Interne, Newton Baker, ministru de Război, Theodor Roosvelt, fostul președinte al Statelor Unite, precum și cu președintele în funcție, Woodrow Wilson. De asemenea, s-au organizat mai multe întruniri cu românii stabiliți în America: Washington, Boston, Cleveland, Chicago, Trenton, New York. Iar preotul Ioan Moța a editat – la Cleveland, timp de două luni – cunoscutele sale gazete de la Orăștie *Libertatea* și *Foaia Interesantă*. Desigur, delegația „Misiunii Patriotice Naționale" a contribuit și la formarea corpurilor de voluntari ardeleni de acolo, care vor participa apoi la război în Europa împotriva Puterilor Centrale[11]. Din Statele Unite, Vasile Lucaciu a plecat singur în Franța (Paris), Italia (Roma) și Elveția, prezentând oamenilor politici de acolo revendicările noastre, iar Ioan Moța s-a reîntors, pe aceeași rută, la Chișinău.

11 După Vasile NATEA, *O zi din istorie: 1 Decembrie 1918*, București, 1968, pp. 83-87.

La 17/30 octombrie 1918 s-a constituit, la Budapesta, Consiliul Național Român Central, care va avea sediul la Arad, ca organ de conducere al românilor transilvăneni și bănățeni, format din Vasile Goldiș (pe atunci secretarul Episcopiei Aradului), Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida Voevod, Aurel Vlad din partea Partidului Național Român și alți șase din partea Partidului Social Democrat. În ziua următoare, deci la 18/31 octombrie, acest Consiliu lansa o *Proclamație către națiunea română* în care se aducea la cunoștință tuturor românilor constituirea Consiliului Național Român Central, pe care-l recunoștea ca singurul organ de conducere al românilor transilvăneni, precum și principiile sale de acțiune în viitor. La 5/18 noiembrie 1918, Alexandru Vaida Voevod a citit în Parlamentul din Budapesta *Declarația de independență a Transilvaniei față de Ungaria*, adoptată de Comitetul executiv al Partidului Național Român.

Pe baza directivelor acestui Consiliu, au fost convocate numeroase adunări populare în orașele și satele românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, care au ales apoi Consilii naționale județene, orășenești sau comunale, precum și Gărzi naționale românești, în vederea asigurării ordinii publice și a apărării poporului, împotriva celor care ar fi încercat să-l împiedice în afirmarea voinței sale de libertate și unitate națională. În cadrul acestor adunări s-au adoptat memorii și moțiuni cu mii de semnături, prin care se cerea unirea Transilvaniei cu România.

Tot pe baza directivelor Consiliului Național Român Central, la 14 noiembrie 1918 au fost trimiși într-o misiune la Iași, unde erau refugiate autoritățile de stat din vechea Românie, profesorul Nicolae Bălan de la Institutul Teologic din Sibiu și căpitanul Victor Precup originar din Miercurea Sibiului. Profesorul Bălan a fost primit de regele Ferdinand, generalul Constantin Coandă, președintele Consiliului de Miniștri, generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Stat Major al Armatei, Ion I.C.Brătianu, Nicolae Iorga și alți oameni politici, miniștrii Angliei, Franței și Statelor Unite, pe care i-a informat asupra situației existente în Transilvania. Într-o scrisoare trimisă atunci de la Iași lui Vasile Goldiș, îi recomanda să întrerupă imediat orice tratative cu Guvernul maghiar din Budapesta și „în timpul cel mai scurt posibil, într-o adunare ce se va ține oriunde, dar mai bine la Alba-Iulia, și la care să participe mulțime cât mai mare și reprezentanții consiliilor locale de pretutindeni, proclamați alipirea necondiționată la România, înainte de intrarea trupelor românești în Transilvania". După câteva zile a avut o întrevedere, la Giurgiu, cu generalul francez Henri Mathias Berthelot, comandantul Misiunii Militare Franceze în România[12].

În Transilvania, slujitorii Bisericii (episcopi, vicari, consilieri eparhiali și canonici, profesori de teologie, protopopi și preoți parohi) au luat parte activă la lupta pentru unitate statală, ajutând la formarea și funcționarea consiliilor și gărzilor naționale locale. De pildă, la Sibiu au activat profesorii de teologie Nicolae Bălan și Silviu Dragomir, la Blaj vicarul Vasile Suciu (viitorul mitropolit), cu profesorii Alexandru Borza și Alexandru Ciura, la Caransebeș episcopul Miron Cristea, protopopul Andrei Ghidiu și profesorul de teologie Petru Barbu, la Oradea vicarul Roman Ciorogariu (viitorul episcop de acolo) cu secretarul său Aurelian (Andrei) Magieru, viitor episcop la Arad și mulți alții.

12 Ioan DĂNCILĂ, „Biserica strămoșească și marea noastră Unire. Contribuția mitropolitului Nicolae Bălan la actul unirii", în vol. *Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan la douăzeci de ani de arhipăstorire*, Sibiu, 1940, pp. 42-55.

Propaganda națională era sprijinită și de periodicele bisericești ale timpului: *Telegraful român* de la Sibiu, *Biserica și școala* de la Arad, *Foaia diecezană* de la Caransebeș, *Unirea* de la Blaj, la care se adaugă și *Gazeta poporului* de la Sibiu, redactată de profesorii de teologie Nicolae Bălan și Silviu Dragomir și de catehetul Ioan Broșu.

La 21 noiembrie 1918, cei cinci episcopi români din Ardeal (scaunele mitropolitane de la Sibiu și Blaj fiind vacante), Ioan Papp de la Arad, Miron Cristea de la Caransebeș, Dimitrie Radu de la Oradea, Iuliu Hossu de la Gherla și Valeriu Traian Frențiu de la Lugoj, au dat publicității o „declarație de adeziune" la Consiliul Național Român Central, pe care îl recunoșteau drept singurul conducător politic al națiunii române. Actul semnat de ierarhii ardeleni era deosebit de semnificativ și a avut un larg ecou în rândul clerului și credincioșilor[13].

În ziua Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, cei cinci episcopi din Transilvania – ortodocși și uniți – au înaintat Consiliului Național o adresă de adeziune sau de susținere, din care reținem cuvintele: „Noi, subsemnații episcopi ai Bisericii Ortodoxe Române și Greco-Catolice Române – avem ferma convingere că interesele de viață ale neamului românesc, ai cărui păstori sufletești suntem, pretindem ca un categoric imperativ înfăptuirea acestui drept de liberă dispunere și față de neamul nostru. Dreptul acesta se va putea realiza numai dacă națiunea română va fi guvernată de fiii ei.

Drept aceea, declarăm că recunoaștem marele Consiliu Național Român ca reprezentantul și conducătorul politic al națiunii române din Transilvania și Ungaria, simțindu-ne îndreptățiți și îndatorați – ca fii credincioși ai națiunii noastre, – a conlucra din toate puterile la înfăptuirea aspirațiunilor noastre"[14].

*

La Adunarea națională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia, Biserica românească – ortodoxă și unită – a fost reprezentată, în primul rând, prin delegații „de drept": cei cinci episcopi în funcție (doi ortodocși și trei uniți), patru vicari, zece delegați ai Consistoriilor ortodoxe și ai Capitlurilor unite, toți protopopii, câte un reprezentant ai Institutelor teologico-pedagogice și câte doi reprezentanți ai studenților de la fiecare Institut teologic, în total 190 persoane. A fost reprezentată apoi și prin cei 120 de preoți, aleși ca delegați oficiali în circumscripțiile lor electorale; de asemenea au fost aleși și numeroși învățători confesionali.

În dimineața acelei memorabile zile de 1 Decembrie 1918, s-a săvârșit Sfânta Liturghie și un Te-Deum în cele două biserici românești din Alba-Iulia. La cea ortodoxă a slujit episcopul Ioan Papp, răspunsurile fiind date de un grup de teologi sibieni, dirijați de profesorul Timotei Popovici. La ora 10 s-a reunit Marea Adunare Națională Constituantă, la care au luat parte cei 1228 de delegați oficiali. În biroul Adunării au fost aleși trei președinți – George Pop de Băsești, cu episcopii Ioan Papp de la Arad și Dimitrie Radu de la Oradea –, trei vicepreședinți și nouă secretari (între care și Silviu Dragomir, pe atunci profesor de teologie la Sibiu). După cum se știe, raportul principal a fost prezentat de Vasile Goldiș, care a citit apoi și istorica *Declarație de unire cu țara mamă*.

13 La 26 octombrie 1918, la inițiativa episcopului Miron Cristea, s-au înlăturat din slujbele bisericești numele împăratului Carol IV al Austro-Ungariei și înlocuit cu „Marele Sfat al națiunii române". Propunerea a fost acceptată de toți ierarhii ardeleni și comunicată tuturor preoților. Se înțelege că după 1 decembrie au fost pomeniți la slujbe Regele Ferdinand și Regina Maria.

14 Ioan CLOPOȚEL, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p.

După o înflăcărată cuvântare a lui Vasile Goldiș, adunarea a adoptat această declarație: „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească (Crișana, n.n.), adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți, la Alba Iulia, în ziua de 1 Decembrie 1918 decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România". Pentru conducerea provizorie a Transilvaniei până la formarea unei „Constituante" a României, Adunarea a decis să aleagă o Adunare legislativă numită „Marele Sfat Național", compus din 250 de membri, dintre care 200 au fost aleși a doua zi, iar restul să fie aleși chiar de Marele Sfat. A doua zi, 2 decembrie, Marele Sfat a propus pe membrii Consiliului Dirigent, ca organ provizoriu de conducere în Transilvania, format din Iuliu Maniu, președinte și ministru de interne, Vasile Goldiș la Culte și Instrucțiune Publică, Alexandru Vaida Voievod la Externe și Presă, Ștefan Cicio Pop la Război și Siguranță Publică, Aurel Vlad la Finanțe, Aurel Lazăr la Justiție, Victor Bontescu la Agricultură și Comerț, Romul Boilă la Comunicații, Ioan Flueraș la Sănătate și Ocrotiri Sociale, Iosif Jumanca la Industrie, Emil Hațieganu la Codificarea justiției, Ioan Suciu la Edificarea administrativă și pregătirea Constituantei; Vasile Lucaciu, Octavian Goga și Valeriu Branișteau fost numiți miniștri fără portofoliu.

Reținem și faptul că pe „Câmpul lui Horea" de la Alba Iulia, când cei o sută de mii de români au fost anunțați de hotărârea luată de unirea necondiționată cu România, au luat cuvântul și câțiva reprezentanți ai Bisericii, între care episcopul Miron Cristea de la Caransebeș, profesorul Silviu Dragomir de la Sibiu, canonicul Victor Macavei de la Blaj, preotul Elie Dăianu din Cluj și alții.

Iată ce spunea atunci Miron Cristea: „Chiar dacă s-ar fi șters din sufletul nostru orice amintire a muceniciei noastre de veacuri și încă nu ne putem gândi la altceva decât la ceea ce au hotărât și făcut frații noștri din Basarabia și Bucovina, adică la Unirea cu scumpa noastră România, alipindu-i întreg pământul strămoșesc. Aceasta trebuie să fie singura noastră tendință; dar idealul suprem al fiecărui popor ce locuiește pe un teritoriu compact trebuie să fie unitatea sa națională și politică. Am fi niște ignoranți vrednici de disprețul lumii dacă în situația de azi am avea altă dorință. Numai din unirea tuturor românilor de pretutindeni vor putea răsări astfel de producte și manifestațiuni ale geniului nostru național, care, prin însușirile lor specific românești, să contribuie la progresul omenirii. Simt că astăzi, prin glasul nostru unanim, vom deschide larg și pentru totdeauna porțile Carpaților, ca să poată pulsa prin arterele lor cea mai caldă viață românească și ca prin aceasta să ni se înfăptuiască „acel vis neîmplinit, copil al suferinței de al cărui dor au adormit și moșii și părinții"[15]. Episcopul Iuliu Hossu a citit apoi hotărârea adoptată atunci de Adunarea Națională.

În Marele Sfat Național, format din 200 (apoi 250) membri, în afară de episcopi au mai fost aleși 50 de slujitori ai Bisericii (profesori de teologie, protopopi și preoți).

La 14 decembrie 1918, o delegație a Marelui Sfat Național, formată din Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voievod și episcopii Miron Cristea de la Caransebeș și Iuliu Hossu de la Gherla, au prezentat actul unirii Transilvaniei cu România, la București.

15 Cuvântarea publicată de Z. SANDU (Nicolae REGMAN) în cartea sa *Marea adunare de la Alba Iulia, Sibiu, 1919*, pp. 45-50 și vol. Cuvântări ținute de I.P.S. Sa Dr. Miron Cristea, București, 1923, p. 3-8.

Au avut parte de o primire grandioasă. Încă din Gara de Nord, delegația a fost întâmpinată de membrii Guvernului și ai Marelui Stat Major al Armatei, în frunte cu Ion I. C. Brătianu și generalul Constantin Prezan, reprezentanți ai Academiei Române în frunte cu președintele Petre Poni, lideri ai Ligii culturale române și ai altor societăți românești, delegații regimentului transilvănean „Avram Iancu" și alții. Cuvântul de salut a fost rostit de primarul Capitalei și primul ministru Brătianu, cărora le-a răspuns episcopul Miron Cristea. În ziua de 14 decembrie 1918 delegația a fost primită de regele Ferdinand, iar Vasile Goldiș a rostit o cuvântare și i-a predat actul Unirii (scris pe pergament la Sibiu de un student teolog).

Pe baza raportului întocmit de primul ministru Ion I. C. Brătianu, regele Ferdinand a emis, la 11/24 decembrie 1918 *Decretul-lege de unire a Transilvaniei cu vechea Românie* și *Decretul-lege pentru organizarea provizorie a Transilvaniei*, potrivit căruia „serviciile publice" rămâneau sub conducerea Consiliului Dirigent, iar în administrația Guvernului României treceau: afacerile străine, armata, căile ferate, poștele, telegraful, telefoanele, circulația financiară, vămile, împrumuturile publice și siguranța generală a statului. Se preciza că – în mod provizoriu – Transilvania urma să fie reprezentată prin miniștrii fără portofoliu. Raportul primului ministru împreună cu Decretul regal de sancționare a Unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului cu Patria Mamă a fost publicat în *Monitorul Oficial* nr. 212 din 1918.

Se încheia astfel lupta de veacuri a poporului român pentru libertate și independență națională, pentru unitate statală, deschizându-se o etapă nouă în istoria românilor de pretutindeni, din nefericire de prea scurtă durată[16].

*

În acest timp, în Banat situația era mai confuză, deoarece a ajuns sub ocupație militară sârbă. La începutul anului 1919, s-a constituit „Liga Bănățeană", sub președinția activă a dr. Avram Imbroane (teolog și diacon), între conducătorii ei numărându-se și câțiva preoți. Liga și-a propus să informeze opinia publică internațională și Conferința de pace de la Paris în problema Banatului și a drepturilor românești asupra acestui teritoriu. Sub îndrumarea Ligii, au fost convocate numeroase întruniri

16 Despre evenimentele din 1918, vezi: Z. SANDUL (Nicolae REGMAN), *Măreața Adunare de la Alba Iulia, Sibiu (1919)*, 72 p.; Ion CLOPOȚEL, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, 175 p., precum și cele publicate în 1968 și 1978: Vol. *Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968, 520 p.; Ștefan PASCU, *Marea adunare națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, 510 p.; Vasile NETEA, *O zi din istoria Transilvaniei, 1 Decembrie 1918*, București, 1970, 208 p. Vezi și rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. CXVI, 1978, nr. 11-12, pp. 1250-1316; *Mitropolia Ardealului*, an. XXIII, 1978, nr. 10-12, pp. 700-797; *Mitropolia Banatului*, an. XXVIII, 1978, nr. 10-12, pp. 577-657.

în diferite orașe din Banat, în care s-au adoptat moțiuni în acest sens. O delegație aleasă de Ligă a plecat la București, apoi la Paris, ca să prezinte Conferinței de pace un memoriu cu privire la „drepturile noastre asupra teritoriului locuit de românii bănățeni". Din delegație făcea parte și preotul dr. Ion Sârbu din Rudăria-Caraș Severin, un apreciat istoric și profesorul Constantin Nedelcu. Cunoștințele istorice ale preotului Ion Sârbu au fost de un real folos și pentru informarea delegației României la Conferința de pace.

*

O nouă suferință asupra românilor din părțile de vest ale Transilvaniei, mai ales în Arad, Bihor și Sătmar, a apărut odată cu destrămarea Imperiului Austro-Ungar și mai ales după izbucnirea „revoluției" bolșevice din Ungaria, condusă de Kuhn Bela. Este semnificativ masacrul care s-a petrecut la Beliș, în Munții Gilăului (jud. Cluj), unde, la instigarea armeanului maghiarizat Urmánczy János, un detașament special a ucis 45 de țărani (bărbați, femei, tineri și bătrâni) din localitatea respectivă, la care se adăugau și alții din satele vecine. Un alt masacru a avut loc în Târgu Lăpuș, îndată după 1 decembrie. În ianuarie 1919 a avut loc un nou masacru la Ciucea.

Alte masacre au avut loc la Mândruloc, la Curtici, la Șiria, la Socodor, la Tăuți și alte sate din județul Arad. Masacre asemănătoare s-au petrecut în satele Bihorului. Vicarul Roman Ciorogariu și preoții Gheorghe Tulbure, Andrei Horvat, Deseanu și Aurelian Magier (viitorul episcop Andrei) au fost închiși pentru câteva zile, iar din „Casa consistorială" au fost luați toți banii găsiți. Peste 40 de preoți și-au părăsit parohiile și s-au refugiat în Oradea sau în alte localități.

După destrămarea monarhiei bicefale și a bolșevizării resturilor armatei maghiare și secuiești, în primele luni ale anului 1919, au fost uciși șapte preoți români și trei teologi, ale căror nume trebuie înscrise pentru totdeauna în cartea martirajului românesc: Ioan Opriș din Cristiș (azi Oprișani, Turda), Cornel Leucuția și Cornel Popescu din Șimand, Arad, Augustin Târziu din Chereluș, Arad, Mihai Dănilă din Dijir, Bihor, Isidor Silaghi din Bicău, Satu Mare, Corneliu Gavriș din Voinești, Satu Mare și absolvenții de teologie Atanasie Conciatu din Deta, Timiș și Ioan Vasile Filip, din Lazuri, Bihor, împușcat la Marghita[17]. La câteva zile după proclamarea Unirii, mai precis în dimineața zilei de 6 decembrie 1918, ora 4, a fost împușcat de unguri Ioan Munteanu din Poiana Sibiului, absolvent al Institutului teologic din Sibiu (1917), pe atunci student în drept la Budapesta; a murit ca un erou, luptând ca legionar pentru apărarea și gloria României mari" (*Telegraful Român*, nr. 138 și 139 din 1918).

Armata României întregite care a ocupat Ungaria, inclusiv Budapesta, a fost însoțită de peste zece preoți din toate părțile țării. La loc de cinste trebuie pomenit același părinte Iustin Șerbănescu, acum arhimandrit, basarabeanul Ioan Partenie, luat un timp în captivitate de bolșevici, ardelenii Ioan Dăncilă, care fusese încorporat și în armata ungară, Iosif Comănescu, Ioan Nan, Ilarie Dodu (de la care avem un amănunțit raport de activitate despre slujbele pe care le-a săvârșit) și alții[18].

*

Cu mare bucurie au primit românii ardeleni armata română, pe generalul Traian

17 După Sebastian STANCA, *op. cit.*, pp. 151-162.

18 Gheorghe NICOLESCU și colab., *op. cit.*, pp. 378-380 ș.u.

Moșoi, pe generalul Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România, apoi pe regele Ferdinand și regina Maria.

În cursul anului 1919 s-a procedat la românizarea administrației de stat și a învățământului liceal și primar, la înființarea Universității românești din Cluj – un rol de seamă având profesorul și teologul Onisifor Ghibu –, s-au schimbat numele multor străzi din orașele Transilvaniei și altele. Este bine să arătăm aici că mulți preoți sau absolvenți de teologie s-au pus în slujba învățământului românesc, fiind încadrați ca profesori la noile licee românești.

Unirea de la 1 Decembrie a avut urmări benefice nu numai pentru statul național român unitar, ci și pentru Biserică. La 18/31 decembrie 1919, în scaunul vacant de mitropolit primat al României a fost ales episcopul Miron Cristea de la Caransebeș, care, în 1925, a devenit primul patriarh al României. Tot în 1925 a intrat în vigoare noul *Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române*, care a pus bazele unei organizări bisericești unitare.

